

LIETUVOS KREDITO UNIJŲ VEIKLOS VERTINIMAS

Deimena Kiyak

Docentė, daktarė

Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Ekonomikos katedra

Klaipėdos valstybinės kolegijos Socialinių mokslų fakulteto Finansų ir apskaitos katedra

El. paštas: Deimena.Kiyak@gmail.com

Laura Paulionienė

Lektorė, daktarė

Klaipėdos universiteto Gamtos mokslų ir matematikos fakulteto Matematikos ir statistikos katedra

Socialinių mokslų kolegijos Verslo ir vadybos katedra

El. paštas: Laura.Paulioniene@gmail.com

Akcentuojant jog kredito unijos atitolsta nuo pradinės kooperatinės bankininkystės idėjos ir vis dažniau pradeda kredituoti asocijuotus narius (verslą), kurio kredito rizika yra nepakankamai vertinama, o tai itin neigiamai paveikia pačių kredito unijų veiklos rezultatus ir tęstinumą, atliktas Lietuvoje veikiančių 76 kredito unijų veiklos rodiklių vertinimas. Siekiant įvertinti Lietuvos kredito unijų veiklos pasiekimus, sudaryta veiklos vertinime naudotina rodiklių sistema, pagal kurią apskaičiuoti veiklos rezultatai. Naudojant tiesinio ir eksponentinio trendo metodiką, išnagrinėtos Lietuvos kredito unijų pagrindinių veiklos rodiklių vidurkių kaitos tendencijos, sudarytos jų prognozės. Nustatyta, kad mokslinėje literatūroje iki šiol nėra vieningos nuomonės, kaip ir kokiais pagrindiniais rodikliais ar kriterijais remiantis, reikia įvertinti įmonių veiklą, kokius modelius naudojant tai geriausia atlikti. Ypač tai konstatuotina finansinių paslaugų sektoriuje. Moksliniu aspektu teigiama, jog veiklos vertinimas turėtų būti kompleksinė finansinių ir nefinansinių rodiklių sąranka, pritaikyta konkrečiai įmonei, tačiau su galimybe ją palyginti su kitomis įmonėmis.

Reikšminiai žodžiai: kredito unijos, veiklos vertinimo rodikliai, tendas.

Įvadas

Šiandieninė ekonomika evoliucionuoja labai greitai, ir būtina operatyviai bei novatoriškai reaguoti į jos pokyčius. Įmonės aukščiausio lygio vadovų, o ypač finansinių institucijų, prioritetu turėtų tapti subalansuota veiklos vertinimo metodika, kuri padėtų pasirinkti optimalius įmonės tikslų pasiekimo bei jų vertinimo būdus. Akivaizdu, jog pereinant iš pramoninės epochos į žinių

ekonomiką, lydimą globalizacijos procesų, įmonės veiklai, o ypač finansinių institucijų veiklai vertinti tradicinių veiklos rodiklių nebepakanka.

Reikšmingus tyrimus kredito unijų vystymosi klausimais yra atlikę užsienio mokslininkai (Di Salvo, 2003; McKillop, et al., 2006; McKillop, et al., 2007; McKillop, 2012; Ryder, et al. 2009; Goddard, et al. 2010; Dennis, 2006). Šie autoriai akcentavo kooperatinių bankų sistemų valdymo klausimus Europoje, pristatė kredito unijų teisinius, struktūrinius plėtros aspektus ir jų valdymą, pabrėžė kredito unijų vaidmenį kovojant su finansine atskirtimi. Rizikos valdymą finansinėse institucijose, jų priežiūros aspektus, pensijų fondų valdymą, finansinių institucijų valdymą, kooperatinės bankininkystės ir kredito unijų teisinių aspektų plėtrą, tvarų kredito unijų augimą analizavo (Kaupelytė, 2007; Kaupelytė, McCarthy, 2004; Kancerevyčius, 2006; Igarytė, Ramanauskas, 2011). Įmonių kredito rizikos vertinimo modelių taikymą Lietuvos kredito unijose pristato (Špicas, 2013; Špicas, Nekrošiūtė, 2012). Tačiau visuose aukščiau įvardintuose tyrimuose pasigendama kredito unijų veiklos vertinimo metodologijos pritaikymo.

Lietuvos bankas, atlikdamas priežiūros funkcijas vertina, kaip vykdomi nustatyti riziką ribojantys normatyvai (kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta; didžiausios paskolos sumos vienam skolininkui, didelių paskolų normatyvai), tikrina bendrą kredito unijos finansinę būklę, žiūri, ar kredito unijos veikla atitinka įstatymų, kitų teises aktų, unijos įstatų ir vidaus dokumentų reikalavimus. Nuolat augant kredito unijų kapitalui, paskolų skaičiui ir dydžiui, kredito unijų veiklą ribojantys normatyvai turėtų sumažinti jų veiklos riziką, tačiau šie rodikliai neleidžia išmatuoti kredito unijos veiklos rizikos lygio, o juo labiau neapsaugo nuo nesėkmių, klaidų ar praradimų. Maksimalios skolos vienam skolininkui normatyvas riboja kredito unijos galimybes vienam skolininkui suteikti dideles paskolas. Tačiau visuomet gali būti situacijų, kuomet vienas, bet mokus skolininkas geriau nei trys, turintys finansinių problemų. Skaičiuojant kapitalo pakankamumo normatyvą, kredito unijos aktyvai (turtas) yra sveriami ir lyginami su kapitalu. Lietuvos banko valdybos nutarimu iš anksto nustatyta, kokį svorį suteikti konkrečiam aktyvui (pvz., paskolai). Akivaizdu, kad kiekvienas gyvenimo atvejis yra konkretus, todėl realioji padėtis gali skirtis ir į geresnę, ir į blogesnę pusę. Normatyvai visuomet skaičiuojami už jau praėjusį laikotarpį, todėl neleidžia prognozuoti kredito unijos būklės. Riziką ribojantys normatyvai nėra patikimi, jie neleidžia numatyti kredito unijos problemų, todėl jais pasikliauti reikia su išlygomis. Net ir žinant apie išlygas, normatyvai yra nustatomi, kredito unijų veikla ribojama, o tai potencialiai gali mažinti kredito unijų veiklos efektyvumą, didinti jų kaštus, mažinti pajamas, o tuo pačiu – branginti kreditus.

Mokslinės literatūros apžvalga taip pat leidžia daryti išvadą, jog iki šiol nėra vieningos ir neginčijamos įmonės veiklos vertinimo metodologijos. Maža to, nėra įmonės veiklos vertinimo modelių, adaptuotų konkrečiai interesantų grupei ir vienai iš finansinių institucijų, t.y. kredito unijoms. Kredito unijos yra finansinio tarpininkavimo institucijos, veikiančios kartu su bankais mažmeninėje bankinėje rinkoje ir turinčios atlikti tuos pačius konkurencingumo, rizikos valdymo, veiklos efektyvumo standartus. Todėl kredito unijų veiklos vertinimo ir finansinių rodiklių

prognozavimo tyrimai šioje srityje būtų vertingi, aktualūs ir nauji, tiek teorine, tiek praktine prasme.

Tyrimo objektas - Lietuvos kredito unijų veiklos rodikliai.

Tyrimo tikslas – atlikti Lietuvos kredito unijų veiklos rodiklių palyginamąjį vertinimą.

Tyrimo uždaviniai: 1. Vadovaujantis siūlomais metodiniais veiklos vertinimo principais ir panaudojant optimaliausius metodus, įvertinti Lietuvos kredito unijų (toliau LKU) veiklos rodiklius. 2. Palyginimo svarumui, išskirti konkrečios kredito unijos „NI“ veiklos rodiklius. 3. Remiantis laiko eilučių analize, trendo lygtimi prognozuoti kredito unijos „NI“ ir LKU finansinių ataskaitų rodiklius.

Tyrimo metodai – sisteminė mokslinės literatūros lyginamoji analizė ir sintezė, teisės aktų nagrinėjimas, statistinių ir kitų duomenų rinkimas, klasifikavimas, grupavimas, lyginimas, detalizavimas, eliminavimas, apibendrinimas, modeliavimas, įvairių ekonominių rodiklių analizė ir sintezė, matematiniai skaičiavimai, grafiniai metodai ir jų apibendrinimas, ekonominių procesų modeliavimas, trendo lygties metodas, priežastinių ryšių nustatymas, loginė lyginamoji analizė ir sintezė.

1. Lietuvos kredito unijų veiklos vertinimo teoriniai pagrindai

Akcentuotina, jog veiksmų, darančių įtaką kredito unijų veiklos rezultatyvumui ir tęstinumui spektras yra gana platus. Tai žmoniškųjų išteklių vadyba, inovatyvios technologijos, konkurencija, planavimas, racionalus išteklių naudojimas, vadybos procesai, valdymo sistema, veiklos tikslingumas ir kt. Galima daryti prielaidą, jog kredito unijų veikla tarsi dinaminė būseną, kuri priklauso nuo daugelio įvairių nuolat besikeičiančių veiksmų, slypinčių tiek kredito unijų viduje, tiek išorėje. Vidiniai veiksniai yra subjektyvūs, nes kredito unija gali juos nulemti sau tinkama linkme, o išoriniai veiksniai, kylantys už kredito unijos ribų, yra objektyviai nulemti, t. y. jie yra bendri visoms įmonėms ir įmonė negali jų veikti. Siekiant apjungti teigiamą šių veiksmų poveikį kredito unijų veiklos rezultatams, būtina detali jų veiklos vertinimo metodologija.

Kredito unijų veiklos vertinimą reikėtų suprasti kaip procesą, kurio metu gaunama informacija leidžia daryti išvadą apie nagrinėjamą objektą, jo veiklos sėkmingumą, identifikuoti veiklos rezultatus, teigiamai ir neigiamai veikiančius veiksmus. Toks požiūris reikalauja, kad veikloje gaunamo rezultato (efekto) vertinimas būtinai turi būti daugialypis, t.y. jis turi apjungti daugelį tiek kiekybinio, tiek kokybinio pobūdžio vertinimo aspektų, kadangi veiklos vykdymo eigoje gaunamas rezultatas, ir šiam rezultatui gauti naudojamų išteklių sąnaudos parodo daugialypę veiklos raišką bei jai reikalingų sąlygų ir galimybių įvairovę.

Žinant veiklos vertinimo proceso eigą, akivaizdu, kad kiekviename etape susiduriama su tam tikromis problemomis arba neapibrėžtumais. Mokslinėje literatūroje iki šiol nėra vieningos nuomonės, kaip ir kokiais pagrindiniais rodikliais ar kriterijais remiantis reikia įvertinti įmonių veiklą, kokius modelius taikant tai atlikti geriausia. Daugelis autorių vienareikšmiškai teigia, kad ekonominę veiklą galima įvertinti, pasitelkus tam tikrus finansinius rodiklius ar jų grupes, kurie yra priskiriami specifiniams analizės būdams. Literatūroje

dažniausiai aptinkami veiklos efektyvumą apibūdinantys rodikliai, apskaičiuojami atsižvelgiant į gamybos ciklą ir lėšų, cirkuliuojančių tame procese stadijas. Į veiklos efektyvumo vertinimo sistemas turi būti integruoti apskaitos duomenys ir gamybos pasiekimų duomenys (Slatkevičienė, Vanagas, 2001). Lazauskas (2005) teigia, kad įmonės veiklos vertinimo turinį sudaro toje įmonėje vykstančių ūkinių ir finansinių procesų bei jų sąlygojamų veiklos rezultatų, išreiškiamų ekonominiais rodikliai tyrimas. Tuo tarpu metodiką jis apibūdina kaip visumą būdų ir taisyklių, kurių reikia laikytis, norint išsamiai įvertinti įmonės veiklą, tai reiškia, kad metodika yra analizės atlikimo tvarkos ir analizuojamų rodiklių algoritmų aprašymas. Brzozowska (2007) ekonominį efektyvumą rekomenduoja vertinti kaip įdėtų į visuomenės bendrąją gerovę neto investicijų matą. Pasak Dennis (2006), efektyvumo rodikliai parodo, kaip verslo subjektas panaudoja savo turtą pardavimams bei pelnui gauti. Visų paminėtų mokslininkų nuomone reikia naudoti tradicinius ekonominės veiklos vertinimo modelius, kuriuose veikla įvertinama tam tikrais finansiniais ir ekonominiais rodikliais. Tuo tarpu Kaplan, Norton (1996), teigia, kad turi egzistuoti tiek finansiniai, tiek nefinansiniai matavimai, kurie efektyviai padėtų sprendimo priėmimo procese. Pastaroji nuomonė atspindi naujausias veiklos įvertinimo tendencijas, kurios savo ruožtu konstatuoja, kad finansinis rezultatas yra daugelio procesų pasekmė, bet ne priežastis, t.y. finansinė veikla yra nefinansinės veiklos pasekmė.

Lietuvos mokslininkai (Gronskas, 2005; Mackevičius, 2006, 2007, 2010; Bagdžiūnienė, 2011; Buškevičiūtė, Mačerinskienė, 2007; Juozaitienė, 2007; Mackevičius, Valkauskas, 2010; Rutkauskas, Sūdžius, Mackevičius, 2007) savo darbuose analizuojant įmonės veiklą, daugiausia dėmesio skiria finansiniams rodikliams. Kai kurie autoriai akcentuoja veiklos vertinime subalansuotų rodiklių metodiką (Šapkauskienė, Leitonienė, 2009; Išoraitė, 2004; Jagelavičius, Boguslauskas, 1999). Verta pastebėti, kad įmonės veiklos vertinimui, teoretikai dažniausiai siekia sukurti vieną kompleksinį – integruotą vertinimo modelį, nesureikšmindami fakto, kokie vartotojai (vidiniai ar išoriniai) naudosis gautais rezultatais ir išvadomis, ir kokios rūšies įmonė (paslaugų, prekybos, gamybinė, finansinė institucija) atliks savo veiklos vertinimą.

Veiklos vertinimo sistemos ne tik turėtų būti pritaikytos prie konkrečių kiekvienos įmonės sąlygų, bet kartu turi būti panašios, kad būtų galima palyginti įmonių veiklos pasiekimus, nes matuoti dabartinius veiklos pasiekimus, juos su niekuo nelyginant nėra jokios prasmės. Lyginant rodiklius su praeities pasiekimais, gaunama informacija apie patobulinimus, bet nesant palyginimų su išore, tokia informacija bus menkavertė, nes neatspindės pokyčio dydžio adekvatumo išorės pokyčiams. Taigi veiklos pasiekimų rodikliai turi būti bendri ir lyginami su išore, siekiant sužinoti savo tobulėjimo tempą.

Taip pat, kaip teigia Mackevičius, Valkauskas, (2010), norint tinkamai panaudoti finansinės atskaitomybės teikiamą informaciją, reikia mokėti ją analizuoti ir vertinti: apskaičiuoti tam tikrus rodiklius, juos sugrupuoti, susisteminti, nustatyti veiksnius, turėjusius įtakos jų pokyčiams, padaryti apibendrinamąsias išvadas ir kt.

Kalbant apie veiklos vertinimą būtina ne tik nustatyti konkrečius vertinimo rodiklius ir kriterijus, bet būtina atsižvelgti ir į vertinimo rezultatų vartotoją. Juk veiklos vertinimas teikia tiek daug išsamios ir įvairiapusės informacijos, kurią skirtingi vartotojai gali naudoti skirtingiems tikslams. Pastebima, jog pastaraisiais metais veiklos vertinimo metu teikiamos informacijos poreikis nuolat didėja, nes jos reikia vis naujiems vartotojams ar jų grupėms.

2. Lietuvos kredito unijų veiklos vertinimo metodologija

Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, jog kredito unijų veiklos vertinimas gali būti atliekamas tiek tradiciniais (dinamikos, struktūros, santykinų rodiklių, veiklos tęstinumo), tiek šiuolaikiniais pažangiais (EVA, BCS, DPM, DFC, IVVM ir kt.) metodais. Taip pat akcentuotina, kad veiklos vertinimas yra individualus kiekvienai verslo įmonei, nes priklauso nuo daugelio faktorių, tokių kaip: vertinamasis objektas, vertinimo tikslas, vertinimo laikotarpis, vertinimui reikalingos informacijos ir duomenų prieinamumas, vertinimo periodas, vertinimo rezultatų vartotojai ir kita. Konstatuotina, kad kredito unijų veiklos vertinimo rezultatų informacijos pagrindiniai vartotojai yra savininkai (pajininkai), kreditoriai ir būsimi savininkai ir kreditoriai bei besiskolinantieji.

Tyrimo imtis. 76 Lietuvoje veikiančių kredito unijų (toliau LKU) pagrindinių veiklos rodiklių vidurkiai.

Tyrimo seka. Vadovaujantis Vertybinių popierių biržos NASDAQ OMX Vilnius (2010) siūloma finansinių santykinų rodiklių skaičiavimo metodika (ji atitinka ir tarptautinę praktiką), kredito unijų veiklos vertinimo rodiklių sistemoje išskiriamos šios grupės: 1. Pelningumo rodikliai. 2. Efektyvumo rodikliai. 3. Finansinio svėro rodikliai. Naudojant tiesinio ir eksponentinio trendo metodiką, išnagrinėtos LKU pagrindinių veiklos rodiklių vidurkių raidos tendencijos, sudarytos rodiklių vidurkių kaitos prognozės. Tai bendrų uždirbtų palūkanų pajamų, palūkanų pajamų už paskolas kredito unijos nariams, paslaugų ir komisinių pajamų, kitos veiklos pajamų kitimo tendencijos. Kadangi kredito unijų veiklos pelningumui įtakos turi susiformavusios sąnaudos, analogiškai nagrinėjama ir išlaidų kaitos tendencijos. Vertinamos LKU palūkanų išlaidos, palūkanų išlaidos kredito unijos nariams, operacinės išlaidos, personalo išlaikymo išlaidos, atlyginimų ir darbo užmokesčio išlaidos, socialinio draudimo išlaidos, bendrosios ir administracinės išlaidos, vertės sumažėjimo išlaidos. Trendo lygtis rodo kaip greitai ir kuria kryptimi keičiasi analizuojami Lietuvos kredito unijų ir kredito unijos "NI" pagrindinių finansinių ataskaitų rodikliai. Gautas teigiamas koeficientas α rodo augimą, o neigiamas – mažėjimą. Determinacijos koeficientas (R^2) rodo trendo lygties tinkamumą. Determinacijos koeficientas įgyja reikšmes intervale nuo 0 iki 1; kuo koeficientas arčiau vieneto, tuo geriau modelis aprašo duomenis ir, tuo geriau tinka prognozei. Visi duomenys pateikti tūkstančiais litų. Trendo lygtis leidžia prognozuoti kredito unijų veiklos rodiklius ilgam laikotarpiui, tačiau, kadangi duomenų analizę galima buvo atlikti sąlyginai trumpame laiko tarpe, trendo lygties prognozės patikimos vidutiniškai dviems–trims ar daugiausia keturiems būsimiems ketvirčiams.

3. Lietuvos kredito unijų veiklos vertinimo rezultatai

Pagal sudarytą rodiklių skaičiavimo metodologiją apskaičiuoti LKU pelningumo rodikliai, kurie pateikti 1-oje lentelėje.

1 lentelė. LKU pelningumo rodikliai

Rodiklio pavadinimas		2012 IV k	2013 I k	2013 II k	2013 III k
1. Turto pelningumas (grąža). (ROA)	LKU	1,194	0,224	0,286	0,147
	„NI“	-0,427	0,722	0,610	0,795
2. Nuosavo kapitalo pelningumas (grąža)	LKU	0,00073	0,00012	0,00015	0,00008
	„NI“	-0,046	0,075	0,054	0,073
3. Grynųjų palūkanų pajamų marža (NIIM)	LKU	0,029	0,007	0,007	0,007
	„NI“	0,005	0,007	0,007	0,008
4. Palūkanų pajamų ir turto santykis	LKU	0,056	0,014	0,013	0,013
	„NI“	0,037	0,017	0,016	0,016
5. Nepalūkanų pajamų ir turto santykis	LKU	0,006	0,001	0,001	0,002
	„NI“	0,022	0,010	0,011	0,015
6. Veiklos pajamų ir turto santykis	LKU	0,062	0,015	0,014	0,015
	„NI“	0,059	0,027	0,028	0,031
7. Pajamų ir vidutinio turto santykis	LKU	0,021	0,007	0,014	0,010
	„NI“	0,011	0,023	0,024	0,018
8. Pelno marža	LKU	0,192	0,151	0,198	0,100
	„NI“	-0,073	0,268	0,221	0,257
9. Palūkanų išlaidų ir turto santykis	LKU	0,026	0,006	0,006	0,006
	„NI“	0,032	0,009	0,009	0,008
10. Nepalūkanų išlaidų ir turto santykis	LKU	0,029	0,007	0,007	0,007
	„NI“	0,031	0,010	0,012	0,015

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis kredito unijų finansinėmis ataskaitomis

Vertinant turto pelningumo rodiklį galima teigti, kad dėl kredito unijų veiklos specifikos, kai pajamos uždirbamos ir pelnas gaunamas iš palūkanų, komisinių mokesčių ir pan., šio rodiklio reikšmės kredito unijose yra daug mažesnės nei kitose verslo įmonėse ir dažniausiai siekia vos vieną procentą. Kredito unijos „NI“ turto pelningumo rodiklis 2012 m. IV ketvirtį neigiamas, tačiau tai susiję su santykinai gautu mažu pelnu unijos veiklos pradžioje. Visu kitu nagrinėjamu laikotarpiu rodiklis didėja ir net lenkia LKU apskaičiuotus dydžius. Kai kredito unija efektyviai valdoma ir sėkmingai pritraukia indėlius bei kitus skolintus išteklius, nuosavo kapitalo pelningumas gali gerokai viršyti 20%. Tačiau 1-oje lentelėje matome labai žemus tiek Kredito unijos „NI“ (max. 7,5 proc.) tiek LKU apskaičiuotus nuosavo kapitalo pelningumo rodiklius. Tai patvirtina faktą, kad kredito unijose suformuotas didelis nuosavas kapitalas ir rezultate gaunamas mažesnis nuosavo kapitalo panaudojimo efektyvumas. Grynųjų palūkanų pajamų marža gaunama sąlyginai vienoda visais laikotarpiais tiek kredito unijoje „NI“, tiek

LKU. Manytina, kad šio rodiklio reikšmė optimali. Grynujų palūkanų pajamų maržos valdymas yra viena iš pagrindinių sėkmingos veiklos sąlygų, o jo stabilus dydis leidžia manyti, kad veikla efektyvi. Tas pats pasakytina ir apie palūkanų pajamų ir turto santykį. Šis rodiklis priklauso nuo palūkanų normų rinkoje. Augant palūkanų normoms rinkoje, šis rodiklis didėja, ir atvirksčiai. Šiuo metu palūkanų normų augimas rinkoje nestebimas. Ne palūkanų pajamų ir turto santykio rodikliai tiek kredito unijoje „NI“, tiek LKU nėra aukšti, ir tai parodo, kad nėra plačiai išvystyta kita, pajamas uždirbanti kredito unijų veikla. Veiklos pajamų ir turto santykis yra aukštesnis kredito unijoje „NI“ nei LKU. Vadinasi, kredito unijoje „NI“ plačiau išvystyta ne tik kreditavimo, bet ir kita, pajamas uždirbanti kredito unijos veikla, ir ji yra efektyvesnė. Kuo aukštesnė pelno marža, tuo geriau kredito unija geba kontroliuoti savo išlaidas, tuo ji pelningesnė. Kredito unijos „NI“ pelno marža lenkia LKU vidurkį ir yra ganėtinai stabili. Palūkanų išlaidų ir turto santykis turi būti kuo mažesnis. Tuomet yra efektyvesnis kredito unijos įsipareigojimų valdymas. Aukštas rodiklis, palyginus su kitų kredito unijų duomenimis, rodo, jog naudojami brangūs kredito unijos veiklos finansavimo šaltiniai. Kredito unijos „NI“ palūkanų išlaidų ir turto santykis žemesnis negu LKU vidurkis, taip pat jo reikšmė ketvirčiais kinta stabiliai. Ne palūkanų išlaidų ir turto santykis kredito unijoje „NI“ yra gana aukštas ir turi tendenciją didėti. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo didesnės kredito unijos veiklos išlaidos (dėl aukštesnių kredito unijos paslaugų ir komisinių išlaidų, operacinių išlaidų bei kitų veiklos išlaidų). Šio rodiklio aukštos reikšmės patvirtina faktą, kad vieną iš kredito unijos „NI“ strateginių tikslų operacinių išlaidų mažinimą ji nustatė teisingai.

2-oje lentelėje pateikiami apskaičiuoti LKU efektyvumo rodikliai.

2 lentelė. LKU efektyvumo rodikliai

Rodiklio pavadinimas		2012 IV k	2013 I k	2013 II k	2013 III k
1. Išlaidų ir pajamų santykio rodiklis	LKU	0,795	0,849	0,908	0,860
	„NI“	1,169	0,590	0,676	0,649
2. Palūkanų išlaidų koeficientas	LKU	0,422	0,434	0,440	0,423
	„NI“	0,547	0,348	0,333	0,271
3. Atidėjinių paskolų nuostoliams padengti koeficientas	LKU	0,660	0,541	0,046	0,322
	„NI“	0,816	0,157	0,146	0,410
4. Nepalūkanų išlaidų koeficientas	LKU	0,459	0,480	0,509	0,496
	„NI“	0,530	0,384	0,451	0,473
5. Kompensavimo koeficientas	LKU	0,321	0,361	0,381	0,379
	„NI“	0,467	0,257	0,310	0,362
6. Nepalūkanų išlaidų (be atlyginimų ir kitų išmokų) koeficientas	LKU	0,474	0,487	0,527	0,481
	„NI“	0,702	0,333	0,366	0,287
7. Nepalūkanų pajamų ir išlaidų santykis	LKU	0,226	0,168	0,195	0,232
	„NI“	0,692	0,991	0,923	0,997

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis kredito unijų finansinėmis ataskaitomis

Išlaidų ir pajamų santykio rodiklis rodo, kokia nepalūkanų išlaidų (tame tarpe operacinių išlaidų) dalis tenka vienam kredito unijos uždirbamų grynujų palūkanų pajamų ir nepalūkanų pajamų litui. Kredito unijos „NI“ išlaidų ir pajamų santykio rodiklis tik 2012 metų IV ketvirtį viršija LKU vidurkio dydį. Mažesnis rodiklis reiškia, kad kredito unijos „NI“ vadovybė efektyviau valdo išlaidas ir racionaliau uždirba pajamas. Tai vienas iš pagrindinių veiklos efektyvumo rodiklių. Palūkanų išlaidų koeficientas įvertina kredito unijos veiklos efektyvumą, pritraukiant ir panaudojant finansinius išteklius. Jis taip pat yra mažesnis kredito unijoje „NI“ nei LKU vidurkis. Tai taip pat patvirtina didesnį kredito unijos „NI“ pelningumą. Vienas iš pagrindinių rodiklių, skirtų paskolų portfelio kokybei bei kredito rizikai įvertinti yra atidėjinių paskolų nuostoliams padengti koeficientas. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo blogesnė paskolų portfelio kokybė ir tuo mažesnis kredito unijos pelningumas. Žemos šio rodiklio reikšmės kredito unijoje „NI“ taip pat patvirtina faktą, kad unijos veikla pelninga. Žemesnės nepalūkanų išlaidų koeficientų reikšmės kredito unijoje „NI“ rodo taip pat pelningą veiklą. Kompensavimo koeficientas rodo, kokia dalis kredito unijos darbuotojų atlyginimų ir kitų išmokų tenka vienam grynujų palūkanų pajamų ir nepalūkanų pajamų litui. Kuo šis rodiklis mažesnis, tuo griežtesnė atlyginimų ir kitų išmokų darbuotojams kontrolė. Kredito unijos „NI“ kompensavimo koeficientas atitinka bendrą LKU vidurkio lygį. Kuo mažesnė nepalūkanų išlaidų (be atlyginimų ir kitų išmokų) koeficiento reikšmė, tuo kredito unija valdoma efektyviau, tuo didesnė operacinių ir kitų nepalūkanų išlaidų (nesusijusių su darbuotojų motyvacija) kontrolė. Gana žemos šio rodiklio reikšmės patvirtina faktą, kad operacinės išlaidos kredito unijoje „NI“ griežtai kontroliuojamos. Nepalūkanų pajamų ir išlaidų santykis praktikoje retai viršija 1. Šio rodiklio reikšmės kredito unijoje „NI“ rodo efektyvų kredito unijos valdymą, sėkmingai diversifikuojant veiklas.

Taip pat buvo apskaičiuoti ir LKU finansinio svėro rodikliai (3-oji lentelė).

3 lentelė. LKU finansinio svėro rodikliai

Rodiklio pavadinimas		2012 IV k	2013 I k	2013 II k	2013 III k
1. Finansinio svėro koeficientas	LKU	0,080	0,091	0,093	0,088
	„NI“	0,098	0,093	0,106	0,095
2. Turto ir nuosavo kapitalo santykis	LKU	12,569	10,933	10,744	11,324
	„NI“	10,214	10,791	9,477	10,473
3. Įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo santykis	LKU	11,569	9,933	9,744	10,324
	„NI“	9,214	9,791	8,477	9,473

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis kredito unijų finansinėmis ataskaitomis

Finansinio svėro koeficientas rodo, kiek nuosavo kapitalo tenka vienam turto litui. Tačiau jis neatsižvelgia į kredito unijos turto rizikingumą. Jis atskleidžia kapitalo formavimo bei veiklos finansavimo politiką, kuri taip pat priklauso nuo kapitalo pakankamumo reguliavimo. Šis rodiklis neturėtų būti žemesnis nei 2%. Rodiklio reikmės gaunamos gana aukštos ir stabilios tiek kredito unijoje „NI“, tiek LKU. Aukštas rodiklis rodo žemesnę kapitalo riziką. Turto ir nuosavo kapitalo santykis – tai rodiklis atvirkščias finansinio svėro koeficientui, dažnai vadinamas

nuosavo kapitalo daugikliu. Aukštas rodiklis gali liudyti apie didelius įsipareigojimus, aukštesnę kapitalo riziką. Šio rodiklio apskaičiuotos reikšmės taip pat stabilios. Įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo santykių reikšmės nėra aukštos ir rodo žemą riziką, padengiant įsipareigojimus ir sunkumus, gaunant pakankamai lėšų tolesnei plėtrai. Pagal Lietuvos banko numatytą metodiką apskaičiuota rizika yra optimali. Kredito unijos „NI“ veiklos riziką ribojantys normatyvai pateikiami 4-oje lentelėje.

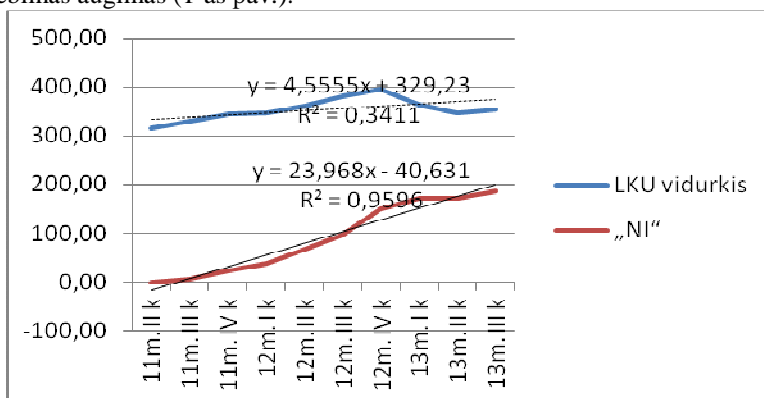
4 lentelė. Kredito unijos „NI“ veiklos riziką ribojantys normatyvai 2013 m.

Rodiklis	Rodiklio reikšmė	Rodiklio ribos
Kapitalo pakankamumo	16,9	turi būti \geq 13 proc.
Likvidumo	64,2	turi būti \geq 30 proc.
Didžiosios atviros pozicijos užsienio valiuta	-	turi būti \leq 25 proc.
Didžiausios paskolos sumos vienam skolininkui	54,88	turi būti \leq 25 proc.

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis kredito unijų finansinėmis ataskaitomis

Atliekant LKU ir kredito unijos „NI“ veiklos vertinimą pastebėta, kad didesnei rodiklių kaitai didelę įtaką turi kredito unijos uždirbamos grynosios palūkanų pajamos, o taip pat augančios ne palūkanų pajamos, ypač susijusios su paslaugų ir komisinių pajamomis, prekyba finansiniu turtu, išvestinėmis finansinėmis priemonėmis. Taip pat daugelis rodiklių priklauso nuo bendrų ekonomikos sąlygų, rinkos palūkanų normų svyravimų, o taip pat nuo kredito unijos turto ir įsipareigojimų terminų ir jų atotrūkio bei turto ir įsipareigojimų jautrumo palūkanų normų pokyčiams.

Analizuojant LKU ir kredito unijos „NI“ uždirbamas palūkanų pajamas Lt pastebimas augimas (1-as pav.).

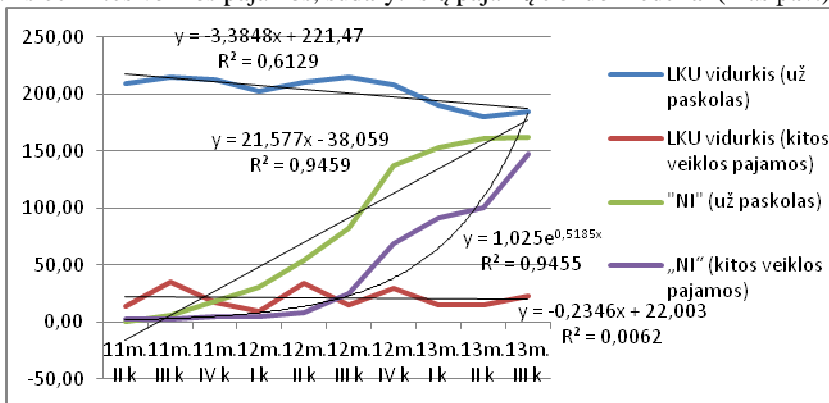
1 pav. LKU palūkanų pajamų trendo modeliai

Šaltinis: sudaryta autorių

Palūkanų pajamos auga abiem atvejais tiesiškai. LKU vidurkis per ketvirtį vidutiniškai padidėja 4,56 tūkst. Lt, o „NI“ palūkanų pajamos padidėja vidutiniškai

23,97 tūkst. Lt per ketvirtį. „NI“ modelis yra daug tikslesnis ($R^2=0,96$) nei LKU vidurkio ($R^2=0,34$). Palūkanų pajamų didėjimas patvirtina faktą, kad kredito unijos „NI“ veikla yra pelninga.

Siekiant palyginti, kaip kinta palūkanų pajamos už paskolas kredito unijos nariams bei kitos veiklos pajamos, sudaryti šių pajamų trendo modeliai (2-as pav.).

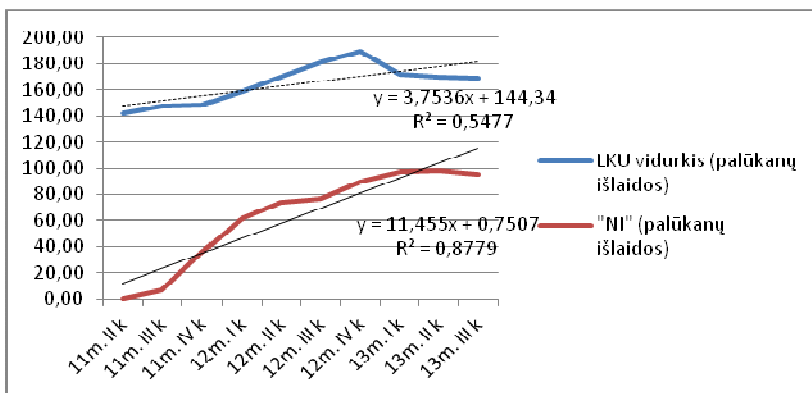

2 pav. LKU palūkanų pajamų už paskolas kredito unijos nariams bei kitos veiklos trendo modeliai

Šaltinis: sudaryta autorių

LKU vidurkis kas ketvirtį vidutiniškai sumažėja 3,38 tūkst. Lt, o analizuojamos „NI“ palūkanų pajamos už paskolas, suteiktas kredito unijos nariams, kas ketvirtį vidutiniškai padidėja 21,58 tūkst. Lt. LKU vidurkio atveju kitų veiklos pajamų modeliuoti ir prognozuoti neįmanoma, tuo tarpu „NI“ kitos veiklos pajamos auga eksponentiškai su determinacijos koeficientu $R^2 = 0,95$.

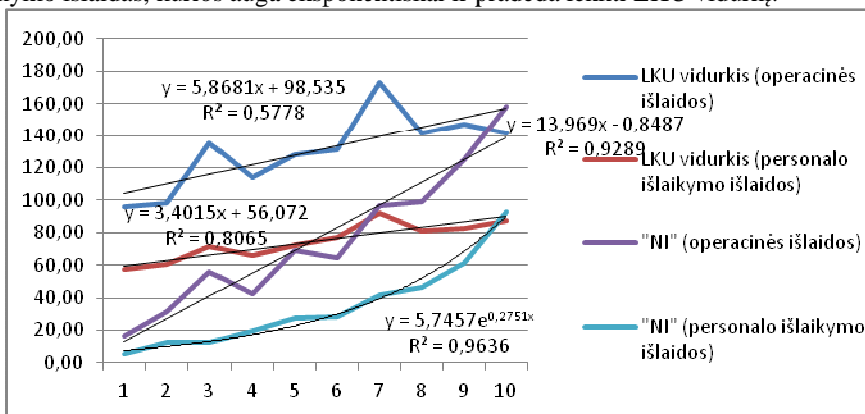
Kredito unijų veiklos efektyvumui įtakos turi ir patiriamos išlaidos, todėl taip pat sudaryti išlaidų trendo modeliai. Beveik visos palūkanos yra suteikamos kredito unijų nariams, todėl trendo modeliai tiek bendrai palūkanų išlaidoms, tiek kredito unijos narių palūkanų išlaidoms buvo identiški. 3 paveikse pateikiami palūkanų išlaidų rezultatai. Analizuojamos „NI“ palūkanų išlaidos taip pat auga daug sparčiau (11,46 tūkst. Lt per ketvirtį) nei LKU vidurkis (3,75 tūkst. Lt per ketvirtį).

3 pav. LKU palūkanų išlaidų trendo modeliai

Šaltinis: sudaryta autorių

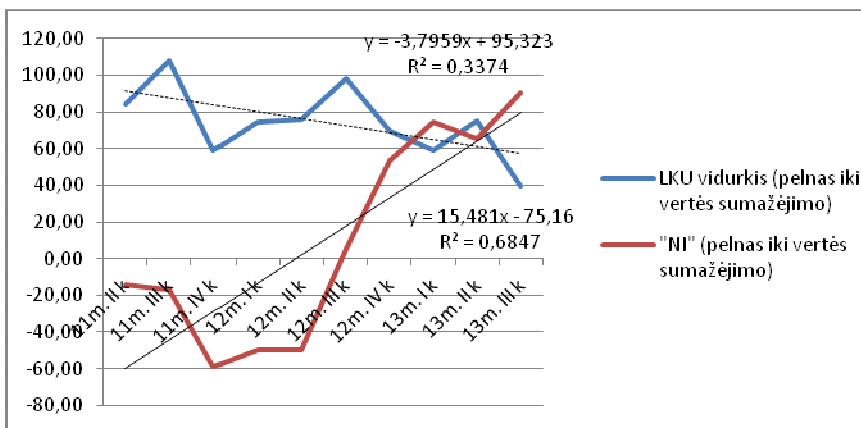
4 paveiksle pateikti dviejų rodiklių trendo modeliai rodo, kad operacinės išlaidos bei personalo išlaikymo išlaidos auga tiesiškai, išskyrus „NI“ operacines išlaikymo išlaidas, kurios auga eksponentiškai ir pradeda lenkti LKU vidurkį.

4 pav. LKU operacinių išlaidų bei personalo išlaikymo išlaidų trendo modeliai

Šaltinis: sudaryta autorių

LKU vidutinis pelnas iki vertės sumažėjimo tiesiškai mažėja ir vidutiniškai per ketvirtį šis sumažėjimas sudaro 3,79 tūkst. Lt, tuo tarpu kredito unijos „NI“ pelnas iki vertės sumažėjimo kas ketvirtį vidutiniškai padidėja 15,48 tūkst. Lt (5-as pav.).

5 pav. LKU pelno iki vertės sumažėjimo trendo modeliai

Šaltinis: sudaryta autorių

LKU vidurkio analizei visur geriausiai tiko tiesinio trendo lygtis, nors kai kuriais atvejais determinacijos koeficientas nedidelis, o tai rodo, kad neįmanoma tiksliai prognozuoti bendro LKU vidurkio rodiklių. Pastebėta, kad daug greičiau auga kredito unijos „NI“ visi nagrinėti rodikliai nei bendras LKU vidurkis. Kai kuriais atvejais „NI“ rodiklio augimas netgi yra eksponentinis. Atlikta trendo analizė parodė ir patvirtino, kad kredito unijos „NI“ veikla yra efektyvi, bei faktiškai visi prognozuojami rodikliai turi tendenciją didėti, bent jau ateinančius du–tris ketvirčius.

Išvados

Konstatuotina, kad nėra vieningos nuomonės, kaip ir kokiais pagrindiniais rodikliais ar kriterijais remiantis reikia įvertinti kredito unijos veiklos efektyvumą. Tai turėtų būti kompleksinė finansinių ir nefinansinių rodiklių sąranka, pritaikyta konkrečiai finansinei institucijai, tačiau su galimybe ją palyginti su kitomis institucijomis. Taip pat mokslinėje literatūroje nėra atskirai akcentuojamas veiklos efektyvumo vertinimo informacijos (rezultatų) vartotojų faktorius; manytina, kad jis labai svarbus, nes nuo turimos informacijos kiekio bei pačių vartotojo poreikių priklauso ir veiklos efektyvumo vertinimo procesas.

Vadovaujantis siūlomais metodiniais veiklos vertinimo principais ir panaudojant subalansuotą rodiklių sistemos vertinimo metodiką bei į ją integruojant santykinį ir absoliučią rodiklių analizę, įvertinta Lietuvos kredito unijų veikla. Susistemintus duomenis identifikuota, kad riziką ribojantys normatyvai tik iš dalies yra patikimi, jie neleidžia numatyti kredito unijos problemų, todėl jais pasikliauti galima tik su išlygomis. Siekiant nustatyti kredito unijų veiklos efektyvumą, būtina atlikti veiklos vertinimą, panaudojant integruotas veiklos vertinimo sistemas. Nagrinėtos kredito unijos „NI“ faktiškai visi pelningumo rodikliai rodo efektyvią veiklą, dažnai lenkiant LKU vidurkį. Stabilūs ir aukšti efektyvumo bei finansinio svėro rodikliai taip pat patvirtina faktą, kad kredito unijos „NI“ veikla yra efektyvi, gerai valdoma ir pelninga.

Kredito unijos „NI“ ir LKU finansinių ataskaitų rodiklių prognozės, sudarytos trendo lygties metodu taip pat patvirtino faktą, kad kredito unijos „NI“ veikla yra pelninga, efektyvi, ir auganti. Trendo rezultatai rodo, kad daug greičiau auga kredito unijos „NI“ visi rodikliai nei bendras LKU vidurkis. Kai kuriais atvejais „NI“ rodiklių augimas netgi yra eksponentinis. Atlikta trendo analizė taip pat parodė ir patvirtino, kad kredito unijos „NI“ veiklos rodikliai prognozuojami ir turi tendenciją didėti, bent jau ateinančius keturis ketvirčius.

Literatūra

- Bagdžūnienė V. (2011). Įmonių veiklos planavimas ir analizė: esmė ir verslo situacijos. Vilnius: Conto litera. 178 p.
- Brozowska K. (2007). Cost-Benefit Analysis in Public Project Appraisal. Engineering Economics, No 3 (53).
- Buškevičiūtė E, Mačerinskienė I. (2007). Finansų analizė. Kaunas: KTU leidykla Technologija. 379 p.
- Dennis M. (2006). Key Financial Ratios for the Credit Department. Business Credit (10) 62. November/December.
- Di Salvo, R. (2003). The Governance of Mutual and Cooperative Bank Systems in Europe. – Roma: ECRA.
- Gagilaitė A., Boguslauskas V. (2004). Companies classification by valuating their financial ratios. Inžinerinė Ekonomika (3). p. 7.
- Goddard, John; McKillop, Donal; Wilson, John. (2009). Which Credit Unions are Acquired? Journal of Financial Services Research. Volume 36, Numbers 2-3, p 231-252.
- Gronskas V. (2005). Ekonominė analizė. Kaunas: Technologija. 195 p.
- Igarytė J., Ramanauskas J. (2011). Lietuvos kredito unijų sistemos vystymosi tendencijų ir perspektyvų vertinimas. Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Mokslo darbai. Nr. 4 (28). 50 – 58 p.
- Įsoraitė M. (2004). Efektyvių veiklos rodiklių panaudojimas vertinant vietos institucijų veiklą. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: 2004 (4), p. 125.
- Jagelavičius G., Boguslauskas V. (1999). Integruotas įmonės veiklos finansinio įvertinimo modelis. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai Nr. 10. p. 55 – 71.
- Juozaitytė L. (2007). Įmonės finansai: analizė ir valdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. 415 p.
- Kancerevyčius G. (2006). Finansai ir investicijos. Kaunas. 864 p.
- Kaplan R. S., Norton D. P. (1996). The Balanced scorecard: translating strategy into action. Massachusetts: Harvard business school press Boston.
- Kaupelytė, D. (2007). Kredito unijų sistemų funkcionavimas ir vystymo strateginiai sprendimai Europos Sąjungos šalyse: daktaro disertacija. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Kaupelytė, D., McCarthy, O. (2004). Comparative aspects of credit unions development in the retail market in Lithuania, Poland and Ireland in the context of the European Union. Conference „Finance in an Enlarged European Union“ proceedings. – Katowice.
- Lazauskas J. (2005). Įmonių ūkinės ir komercinės veiklos ekonominė analizė. Vilnius: Technika. 201 p.
- Lietuvos bankas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/>.
- Lietuvos kredito unijos. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lku.lt/>.
- Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Kredito ir bankai. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/kreditai_ir_bankai/2409.

- Lietuvos Respublikos centrinės kredito unijos įstatymas 2000 m. gegužės 18 d. Nr. VIII-1682 Vilnius Nauja įstatymo redakcija nuo 2004 m. gegužės 1 d.: Nr. IX-2101, 2004-04-08, Žin., 2004, Nr. 61-2181.
- Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas 1995 m. vasario 21 d. Nr. I-796 Vilnius. Nauja įstatymo redakcija nuo 2009 m. sausio 1 d.: Nr. X-1615, 2008-06-17, Žin., 2008, Nr. 76-3003.
- Mackevičius J. (2006). Finansinių santykių rodiklių skaičiavimas ir grupavimas. *Ekonomika* T. 75. p. 20–32.
- Mackevičius J. (2007). Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. Vilnius: TEV. 510 p.
- Mackevičius J., Valkauskas R. (2010). Integruota įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų analizės metodika. *Verslas: teorija ir praktika* 11 (3). p. 213-221.
- Mackevičius, J. (2010). Integruota įmonių bankrotų prognozavimo metodika. *Verslo ir teisės aktualijos*. T.5, 123-135.
- McKillop D. (2012). Report of the Commission on Credit Unions.
- McKillop, D., Goth, P., Hyndman, N. (2006). Credit unions in Ireland: Structure, Performance & Governance. – Dublin: Institute of Chartered Accountants in Ireland.
- McKillop, D.G., Ward, A-M. And Wilson, J., (2007), 'The Development of Credit Unions and their Role in Tackling Financial Exclusion,' *Public Money and Management*, No. 27, p. 37-44.
- Špicas R. (2013). Kredito rizikos vertinimo modelis Lietuvos kredito unijoms: santykių rodiklių ir jų analitinių kriterijų parinkimas *Vadyba*, Nr. 1(22), p. 135 - 143.
- Špicas R., Nekrošūtė G. (2012). Įmonių kredito rizikos vertinimo modelių taikymas Lietuvos kredito unijose. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 4 (28). 120–132.
- Ryder, Nicholas; Chambers, Clare. (2009). The Credit Crunch - Are credit unions able to ride out the storm? *Journal of Banking Regulation*, Volume 11, Number 1, p. 76-86.
- Rutkauskas, A. V., Sūdžius, V., Mackevičius, V. (2007). *Verslo finansai: sistema, struktūra ir elementai*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. 271 p.
- Rutkauskas, A. V., Stankevičius P. (2004). *Finansų analizė, valdymas ir prognozavimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. 301 p.
- Slatkevičienė G., Vanagas P. (2001). *Veiklos kompleksinė vertinimo sistema: sudarymo teorija ir metodai*. Monografija. Kaunas: Technologija.
- Šapkauskienė A., Leitonienė Š. (2009). *Veiklos vertinimas laiku grįsto valdymo požiūriu*. *Economics & Management*: No14, p. 116.
- Vertybinių popierių birža NASDAQ OMX Vilnius. (2010). *Įmonių finansinė analizė: Rodiklių skaičiavimo metodika*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/leidiniai/rodikliu_skaiciavimo_metodika-final.pdf.
- World Council of Credit Unions. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.woccu.org/>.

ACTIVITY EVALUATION OF LITHUANIA CREDIT UNIONS

Deimena Kiyak, Laura Paulionienė

Summary

The bank of Lithuania in its supervisory functions evaluates how credit unions carries out the prudential norms (capital adequacy, liquidity, maximum

open position in foreign currency, the maximum loan amount per borrower, large loan requirements), examine the overall financial condition of the credit union, is watching whether the credit union's activities comply with laws, regulations, statutes and internal union document requirements. However, the steady growth of the credit union's capital, loan number and size of credit unions operating regulations limiting still does not measure the credit union's business risk profile and operational efficiency, protect against failures, errors or loss. The analysis of scientific literature also shows that there is no unanimous and undisputed methodology for enterprises performance evaluation. Moreover, there is no company's evaluation models adapted to specifically interested persons group and one to of the financial institutions, i.e. credit unions. Therefore, performance evaluation of credit union and prediction research of their financial parameters in this area is valuable, relevant and new, in both theoretical and practical terms. The aim - to perform Lithuanian credit unions comparative performance evaluation. The scientific literature suggests that credit unions' assessment can be carried out both traditional (dynamics, structure, relative indicators, business continuity) and the innovative modern methods. It should be emphasized that the evaluation of the activities is individual for each business enterprise, because it depends on many factors, such as: object of assesemnt, the assessment purpose; the assessment period; assessment of the required information and the availability of data, the evaluation period, the users of evaluation results and other. It should be noted that the main users of credit unions performance assesement results are the owners (partners), creditors and future owners and lenders and borrowers. According to the Securities stock exchange NASDAQ OMX Vilnius (2010) proposed financial ratios calculation methodology were calculated and compared 76 credit unions operating in Lithuania profitability, efficiency, and financial leverage ratios. By using linear and exponential trend methodology analyzed the mean trends of Lithuanian credit unions key performance indicators. It should be noted that setup of complex financial indicators, tailored specifically to the financial institution with the opportunity to compare it with other relevant authorities of the credit unions' assessment and performance expected.